

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ANNA

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ, ΣΤΟ ΚΙΕΒΟ



ΙΚΑΡΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης - Παρισιού, που κυρώθηκε με τον ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα όλης της αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Κανένα μέρος ή απόσπασμα του παρόντος βιβλίου δεν δύναται να χρησιμοποιηθεί ή να αναπαρχθεί, καθ' οιονδήποτε τρόπο ή μέσο, για τον σκοπό εκπαίδευσης τεχνολογιών ή συστημάτων Τεχνητής Νοημοσύνης. Κατ' εφαρμογή του Άρθρου 4(3) της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/790 για την Ψηφιακή Ενιαία Αγορά, ο συγγραφέας και ο εκδότης επιφυλάσσονται ρητώς όλων των δικαιωμάτων τους και εξαιρούν το παρόν έργο από κάθε πράξη εξόρυξης κειμένων και δεδομένων.

ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ANNA

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Στην Άπω Ανατολή. Εντυπώσεις ενός διπλωμάτη (διηγήματα)

Περίπλους, Αθήνα 2002

Όλνα. Δυο χειμώνες και μια άνοιξη (νουβέλα)

Περίπλους, Αθήνα 2008

Γιώργος Σεφέρης.

Ανάμεσα στη διπλωματία και την ποίηση (δοκίμιο)

[δίγλωσση έκδοση (ελληνικά και ρουμανικά)]

Omonia, Βουκουρέστι 2019

Η γλώσσα ως όχημα πολιτισμού.

Η ακτινοβολία της ελληνικής γλώσσας (δοκίμιο)

Περίπλους, Αθήνα 2019

Διπλωματία και ποίηση. Η περίπτωση του Γιώργου Σεφέρη (δοκίμιο)

Ίκαρος, Αθήνα 2019

Η ακαταμάχητη τάση των Ελλήνων να γράφουν ποίηση (δοκίμιο)

Ίκαρος, Αθήνα 2024

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ANNA

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ,
ΣΤΟ ΚΙΕΒΟ

Μυθιστόρημα

ΙΚΑΡΟΣ

Στους Ουκρανούς,
που για τρίτη φορά στην ιστορία τους
αγωνίζονται για το δικαίωμα να υπάρχουν.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Α΄

ΜΥΣΤΙΚΑ

Χρειάστηκε να ριζώσει η ζωή μου στο Κίεβο για ν' αγαπήσω το φως.

Όσο ήμουν νέος στην Κωνσταντινούπολη, μέσα στο Ιερό Παλάτιο, το ένιωθα σαν κάτι ξένο και ενοχλητικό. Ας πούμε, ο τρόπος με τον οποίο ερχόταν στον νου μου. Εικόνα ποτισμένη μ' αισθήματα και μνήμες, όπως οι περισσότερες εικόνες που συγκρατεί το μυαλό για να συνθέσει τον κόσμο όπου ζούμε. Το σκεφτόμουν και αμέσως αισθανόμουν ότι με ζάλιζε και με θάμπωνε, όπως στα ζεστά καλοκαίρια της Πόλης – τα νιώθω πάνω μου και τώρα ακόμη. Πόσο με κούραζε όταν περπατούσα στους ατέλειωτους μεγαλοπρεπείς δρόμους της Βασιλεύουσας ή, πάλι, όταν έτρεχα καβάλα στο άλογο μες στο λιοπύρι... Πόσο με βάραινε όταν αγκομαχούσα να κάνω μια δουλειά που ήθελε η μάνα μου για το σπίτι, να κουβαλήσω νερό από την κρήνη, να ψάξω ν' αγοράσω ένα σακί αλάτι στην αγορά, να ζέψω το άλογο, παιδί ή έφηβος ή νέος. Το ένιωθα πηχτό, εκτυφλωτικό, αμείλικτο. Και κάπως έτσι έμενε στο μυαλό μου.

Κι έπειτα, μεγαλώνοντας, απ' όταν μπλέχτηκα στις δολοπλοκίες του παλατιού, κατάλαβα ότι πράγματα που

οι ισχυροί προσπαθούσαν να κρατήσουν κρυφά, το φως τα βοηθούσε να μεταμφιεστούν. Οι ισχυροί ήταν πρόσωπα που συναναστράφηκα, που αγάπησα, που αντιπάθησα, που ξεπέρασα, που με χάραξαν βαθιά, που η μνήμη τους με κυνηγά ακόμα τα βράδια. Πρόσωπα που πέρασαν από τη ζωή μου και είχαν, σχεδόν όλα, κάποια πλευρά αθέατη και σκοτεινή. Και το φως ήταν αρωγός μόνο σε ένα κομμάτι της ζωής, προβάλλοντας τον τεχνητό καμβά που έστηναν ώστε να φαίνονται όσα ήθελαν εκείνοι να φαίνονται, στις τελετές, στις εκστρατείες, στις λειτουργίες. Η νύχτα ή τα σκοτεινά δωμάτια του παλατιού και των μοναστηριών, όπου αχνόφεγγαν οι λύχνοι, ήταν το σκηνικό όπου το παραμύθι έδινε τη θέση του στην αλήθεια, σε ό,τι πραγματικά σχεδίαζαν και ό,τι πραγματικά τους βασάνιζε, κοντά στην πραγματική τους φύση, στις αληθινές τους ανησυχίες, στα πιο κρυφά τους πάθη. Όταν όμως χάραζε η μέρα, φορούσαν το ιμάτιο και τα στολίδια που θα διαμόρφωναν την εικόνα τους, διάλεγαν ένα προσωπίο με την έκφραση που τους χρειαζόταν και έβγαιναν στο φως για μια παράσταση με πρωταγωνιστές ή κομπάρσους τους ίδιους...

Όμως δεν πετύχαινε πάντα η παράσταση. Καμιά φορά τούς ξεγελούσε κι εκείνους το φως, αφήνοντας να φανούν ίχνη από τα ανομολόγητα. Τότε μπορούσα να το συμπαθήσω, ιδιαίτερα όταν αυτά τα ανομολόγητα μ' έπνιγαν με την υποκρισία και το άδικο που έσταζαν. Και μάλιστα τα αποκάλυπτε έτσι που δεν πρόφταινες, δεν κατάφερνες να δικαιολογήσεις τίποτα. Δύσκολα συγχωρούσε λάθη το φως, ακόμη κι όταν η αποκάλυψη γινόταν με τρόπο διστακτικό, στρεβλό, παραμορφωτικό. Με

τρόπο που φώτιζε μία μόνο όψη, όπως το απογευματινό φως φωτίζει το δέντρο και πίσω ξεδιπλώνεται μια σκιά. Και το βλέπεις μόνο από μία πλευρά, όχι από όλες. Το άσχημο ήταν όταν το φως φανέρωνε μαζί και πράγματα που κλόνιζαν την πίστη, την Εκκλησία, τον συνδετικό ιστό της αυτοκρατορίας. Πράγματα που άγγιζαν τη ζωή και άλλαζαν τη μοίρα χιλιάδων ψυχών. Πράγματα που έζησα από πολύ κοντά, που έμαθα να φοβάμαι και να υπολογίζω.

Το φως που διευκόλυνε τις εκστρατείες, τις στρατιωτικές ασκήσεις και τα γυμνάσια στα στρατόπεδα μου θύμιζε και την αδυναμία μου. Μου θύμιζε ότι δεν θα γινόμουν ποτέ γενναίος πολεμιστής, ξακουστός στρατηγός, σπουδαίος αξιωματούχος της αυτοκρατορίας. Παρότι γεννήθηκα στο παλάτι. Εκείνη την εποχή πίστευα, με την απόλυτη σιγουριά της νεαρής ηλικίας, ότι το σώμα καθορίζει τον χαρακτήρα. Αργότερα, με τη σύνεση της ωριμότητας, έκρινα ότι ο χαρακτήρας καθορίζει το σώμα, ότι όλα είναι θέμα αδυναμίας της θέλησης. Και τώρα στα γεράματα βλέπω ότι δεν είμαι σίγουρος για τίποτα από τα δύο. Το φως μού θύμιζε, πάντως, ότι έπρεπε να μείνω στα παρασκήνια, αθέατος – ένας γραμματικός ίσως, που θα διάβαζε προσεκτικά και θα ενημέρωνε, ένας κρατικός υπάλληλος, που θα συντάσσει αναφορές και εισηγήσεις, ή ένας καλόγερος, που θα μελετούσε τις Γραφές και θα συμβούλευε. Με εμπόδιζε από τις κρυφές ερωτικές μου συναντήσεις, από τις μυστικές αγρύπνιες, από τους ρόλους που έπαιζα στα παλάτια και στις εκκλησίες και στις τελετές και στα καπηλειά και στα

πλοία είτε για τον εαυτό μου είτε –το πιο συνηθισμένο– για λογαριασμό άλλων, των πρωταγωνιστών, των ισχυρών.

Όμως, όταν ήρθα στην ξενιτιά, στο παγωμένο Κίεβο –ήμουν δεν ήμουν είκοσι πέντε χρονών–, εκεί το αναζήτησα. Τότε άρχισα να το αγαπώ. Έμαθα να το σέβομαι σαν κάτι πολύτιμο, γιατί το βλέπαμε τόσο σπάνια, γιατί διέλυε το πηχτό σκοτάδι, γιατί μας ζέστaine μέσα στη χειμωνιάτικη παγωνιά, παρόλο που συχνά ήταν ένα φως δειλό και διστακτικό, λιγοστό και πρόσκαιρο, κι εκεί που το χρειαζόμασταν περισσότερο, στην καρδιά του χειμώνα, έμοιαζε αβέβαιο και μας άφηνε στο κρύο.

Η ζωή μου δεν άλλαξε κατά βάθος. Μπορεί να βρέθηκα ξαφνικά από την επιβλητική Βασιλεύουσα σ' ένα φτωχό ξύλινο χωριό, αλλά τις ίδιες δολοπλοκίες έπρεπε να αντιμετωπίσω, τις ίδιες αντιδράσεις αναγνώριζα στα μάτια και στη σκέψη των βαρβάρων, στα αντανakλαστικά όσων ασκούσαν την εξουσία ή νόμιζαν πως την ασκούσαν ή ήθελαν να την ασκήσουν... Ίδιοι είναι οι άνθρωποι παντού... Αλλά κι εγώ, που τα παρατηρούσα όλα αυτά, στις ίδιες αμαρτίες κυλούσα και τα ίδια όνειρα είχα και στις ίδιες αυταπάτες ζητούσα παρηγοριά. Ίσως το μόνο που άλλαξε ήταν το φως, και μπορεί ασυναίσθητα να άλλαξε κι εμένα, που προσδοκούσα και ήλπιζα σ' αυτό.

Τις περισσότερες φορές μού φαίνεται πως είμαι ένας συνηθισμένος άνθρωπος. Το βλέπω και στον τρόπο με τον οποίο με κοιτούν οι άλλοι. Όλα πάνω μου μοιάζουν κοινά και μάλλον

ασήμαντα. Πώς γίνεται όμως να έζησα μια τόσο ασυνήθιστη ζωή; Και για ποιο λόγο έχω αυτή την αντιπάθεια στο φως, πράγμα τόσο ασυνήθιστο; Ύστερα από τόσα χρόνια, να που πάλι κάνω ό,τι μπορώ για να το αποφύγω.

Ας πούμε, τώρα, που μόλις έχει χαράξει, καθώς τον βλέπω να κοιμάται δίπλα μου και πάει ο νους μου στο μυστικό, που το φυλάω με τη ζωή μου, πάλι το φως δεν το θέλω καθόλου. Έρθα σε τούτη την καλύβα, στην άκρη της πόλης του Κιέβου, για να μας βλέπουν όσο το δυνατόν λιγότεροι, για να με ξεχάσουν, για να μην αναρωτηθεί κανείς για το παιδί, για να κρυφτώ. Κι έτσι μάλιστα που τον κοιτάω κουκουλωμένο κάτω από τα βαριά σκεπάσματα, συνειδητοποιώ ότι τα χρόνια πέρασαν. Δεν είναι πια παιδί ή έφηβος. Άντρας είναι τώρα. Χάνομαι καμιά φορά στις σκέψεις μου παρατηρώντας το πρόσωπό του, που μου θυμίζει τόσα και τόσα, τόσους και τόσους, τη ζωή μου ολόκληρη. Η δύσκολη στιγμή πλησιάζει. Σε λίγο δεν θα μπορώ πια να κρύψω όλα όσα έχω θάψει μέσα μου – ούτε από τους άλλους, ούτε από τον ίδιο. Όσο λιγότερο φως, τόσο το καλύτερο.

Η ώρα αυτή που χαράζει, καθώς ο ασθениκός ήλιος ξεπροβάλλει στο βάθος του ορίζοντα, πίσω από τις ατελείωτες πεδιάδες της χώρας όπου έλαχε να περάσω το μεγαλύτερο μέρος της ζωής μου, κάνει την καρδιά μου να χτυπά μ' έναν χτύπο παραπάνω. Μόνο για λίγες, πολύ λίγες στιγμές, ξαπλωμένος κάτω από τα βαριά δέρματα που έχουμε εδώ για σκεπάσματα και ζεστός, αναπολώ τα περασμένα, προτού ο ήλιος ανέβει και φέρει τις σκοτούρες της ημέρας, προτού αρχίσει η αγωνία μου να κρατήσω καλά κρυμμένο το μυστικό.

Β΄

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ

Κι αυτό το χάραμα, όπως ανοίγω τα μάτια μου, η νοσταλγία είναι που με κυριεύει πρώτα. Η μνήμη βυθίζεται σε εικόνες και η μια φέρνει την άλλη στο μυαλό, θολώνοντας τα πιο δυσάρεστα και ομορφαίνοντας τα πιο αδιάφορα...

Πάνε πολλά χρόνια που είμαι μακριά από τη Βασιλεύουσα. Μακριά από τα τείχη της τα θεόρατα, τα λιμάνια της με τους κάθε λογής ανθρώπους και τα πλεούμενα από τα πέρατα της γης, τα εντυπωσιακά της πλούσια μέγαρα, τις αγορές με όλα τα ελέη του Μεγαλοδύναμου, τα μεγαλοπρεπή μοναστήρια και τις επιβλητικές εκκλησιές. Πολλά χρόνια που βλέπω τον Δάναπρι¹ να παγώνει και να ξεπαγώνει τους μακρούς, κρύους χειμώνες και τα σύντομα, χλωμά καλοκαίρια.

Πάνε πολλά χρόνια που έχω να δω το πρόσωπό της.

Το στρογγυλό, συμμετρικό πρόσωπο που ακτινοβολούσε μια ανεπιτήδευτη ήρεμη χάρη, που το αγάπησα με πάθος και που με συντρόφευε τόσα χρόνια, καθώς στεκόμουν δίπλα της, επιδιώκοντας πάντα να μένω αθέατος, αφού φιλοδοξίες δεν

1. Ο σημερινός ποταμός Δνείπερος –Βορυσθένης στην αρχαιότητα–, που διασχίζει την Ουκρανία.

είχα, και συνήθως βουβός. Το εκφραστικό, φωτεινό βλέμμα, που στρεφόταν προς εμένα, έστω και για μια στιγμή, σε όλες τις χαρές και τις λύπες της, και στο κατώφλι του θανάτου ακόμη. Το πρόσωπο που σημάδεψε το διάβα μου από αυτό το μάταιο, προσωρινό και τώρα πια γερασμένο σαρκίο, μέχρι να φύγω επιτέλους και να συναντήσω τον Δημιουργό μου ελπίζοντας ότι οι μεγάλες μου αμαρτίες θα συγχωρεθούν.

Το πρόσωπο το δικό της.

Πριγκίπισσα πορφυρογέννητη.² Κόρη του αδικοχαμένου Αυτοκράτορα της οικουμένης Ρωμανού Β' και της αδίστακτης, πανέμορφης Θεοφανούς. Αδελφή του Βασιλείου Β',³ που κυβέρνησε την αυτοκρατορία πολλά χρόνια με τόλμη, σύνεση και ατσάλινη πυγμή. Σύζυγος του ηγεμόνα των Ρως Μεγάλου Πρίγκιπα⁴ Βλαδίμηρου Α' και μητέρα δύο πριγκίπων, του Μπόρις και του Γκλεμπ...

Αλλά πάνω απ' όλα η Άννα που είχα μέσα στην ψυχή μου, απλή και συναισθηματική, διακριτική και δοτική. Η Άννα που υπηρέτησα. Η Άννα που έμελλε να συντροφέψω μια ολόκληρη ζωή, πιο πολύ από οποιονδήποτε σύζυγο, γονιό ή αδελφό, στην περιλαμπρή Βασιλεύουσα πρώτα και στο ταπεινό Κίεβο έπειτα. Η Άννα που της έλαχε μια αποστολή βαριά και δύσκολη. Την ασπάστηκε όπως οι περισσότεροι από αυτούς που η ζωή τους παίρνει έναν δρόμο που δεν ζήτησαν και, μην μπορώντας να τα βάλουν με το αναπόφευκτο, αφο-

2. «Αυτή που γεννήθηκε στην πορφύρα» –την ομώνυμη αίθουσα του παλατιού–, που είχε δηλαδή αυτοκρατορική καταγωγή.

3. Ο Βασίλειος Β', ο οποίος αργότερα ονομάστηκε Βουλγαροκτόνος, βασίλεψε από το 976 έως το 1025.

4. Ο επίσημος τίτλος του ηγεμόνα των Ρως του Κιέβου.

σιώνονται σ' αυτόν. Κι έτσι φώτισε με το έργο της ζωής της ένα ολόκληρο έθνος και το βοήθησε να ενταχθεί στην πίστη του Χριστού και στην οικουμένη. Και φώτισε κι εμένα, τον θλιβερό και ανάξιο δούλο της, που ο Θεός μου όρισε να ζήσω τόσο πολλά χρόνια μετά τον θάνατό της.

Δέκα χρονών δεν ήμουν καλά καλά όταν ο πατέρας μου, ο Δαυίδ, ο σεβάσμιος δάσκαλος και γραμματικός στο Ιερό Παλάτιο, με πήρε για πρώτη φορά μαζί του για να τον βοηθάω να βρίσκει τον δρόμο του, καθώς η όρασή του είχε αρχίσει να εξασθενεί. Και από τότε μ' έβαζε εμένα –το στερνοπαίδι του– να κάθομαι μαζί του κάθε μέρα, όση ώρα δίδασκε τα ελληνικά γράμματα στα πριγκιπόπουλα, και στα τρία μαζί, τον Βασίλειο, που ήταν λίγο πιο μεγάλος από μένα, τον Κωνσταντίνο,⁵ συνομήλικό μου, και τη μικρή Άννα, που κόντευε τα επτά.

Σχεδόν ποτέ δεν διδάσκονταν μαζί τα αγόρια και τα κορίτσια στο σχολειό ή στο σπίτι, δεν είχαν τους ίδιους δασκάλους ή οικοδιδασκάλους, ούτε και τα μαθήματα που έκαναν ήταν τα ίδια. Τα αγόρια έπρεπε να μάθουν όλες τις τέχνες του πολέμου, να εξασκηθούν στο σπαθί και στο τόξο και στο άλογο, ενώ τα κορίτσια έπρεπε να μάθουν κέντημα, ύφανση και τραγούδι. Υπήρχαν όμως και μαθήματα κοινά, τα ελληνικά –οι μεγάλοι αρχαίοι συγγραφείς– πρώτα απ' όλα, και από τα δεκατέσσερα και μετά η ρητορική, η αριθμητική, η μουσική, η αστρονομία και τα θρησκευτικά. Τα

5. Ο Κωνσταντίνος Η' ήταν συμβασιλέας με τον αδελφό του, τον Βασίλειο Β', μετά τον θάνατο του οποίου παρέμεινε στον Θρόνο επί τρία χρόνια (1025-1028).

περισσότερα μαθήματα ήταν κληρονομιά από την Ελλάδα και τη Ρώμη, και μελετώντας τη σκέψη των δύο αρχαίων πολιτισμών μαθαίναμε ν' αναζητάμε την αιτία των πραγμάτων. Τα θεολογικά όμως τα προσεγγίζαμε μέσα από την πίστη. Παράξενος, σχεδόν αντιφατικός συνδυασμός, που ασκούσε καθημερινά τη σκέψη μας στην ακροβασία ανάμεσα σε δύο τόσο διαφορετικούς δρόμους.

Ο Βασίλειος, καίσαρ και Αυτοκράτωρ εστεμμένος ήδη από τα γεννοφάσκια του, που 'χε πάντα μεγάλη αδυναμία στην Άννα, είχε ζητήσει να είναι και τα τρία αδέλφια μαζί στα κοινά μαθήματα με τον Δαυίδ, ο οποίος πριν από μερικά χρόνια ήταν και παιδαγωγός του πατέρα τους.

Πραγματικός Αυτοκράτορας τότε ήταν ο Νικηφόρος Φωκάς. Αυτός διαδέχτηκε τον Ρωμανό, που άφησε την τελευταία του πνοή στα είκοσι τέσσερά του χρόνια. Πόσες φορές δεν άκουσα τον πατέρα μου να μιλάει με θαυμασμό για τον δοξασμένο στρατηγό Φωκά, από τη μεγάλη και πλούσια στρατιωτική οικογένεια των Φωκάδων της Μικράς Ασίας, για το πώς ανέλαβε τα καθήκοντά του με την υποστήριξη του στρατού, αφού πρώτα ορκίστηκε στον Πατριάρχη και στη Σύγκλητο ότι θα σεβόταν τα δικαιώματα των δύο συμβασιλέων, ανήλικων παιδιών του Ρωμανού. Και όλοι ήξεραν ότι το εννοούσε, ακριβοδίκαιος αλλά και πεισματάρης όπως ήταν. Τον λόγο του τον τηρούσε, και η σκέψη του, ακόμη και μετά την ανάληψη των ευθυνών του Θρόνου, παρέμεινε άκαμπτη, έτσι όπως είχε αποδειχτεί τόσο στο πεδίο της μάχης όσο και στο αξίωμα του δομέστικου των σχολών⁶ της

6. Μονάδες στρατού. Επικεφαλής κάθε σχολής ήταν ο δομέστικος.

Ανατολής, χωρίς τις συμβιβαστικές προσαρμογές και τις προσεκτικές επιφυλάξεις που συνθέτουν τις ασφαλιστικές δικλίδες των κρατούντων και που τόσο συχνά παρατήρησα στο διάβα της ζωής μου. Λακωνικός, άτεγκτος, μονοκόμματος, ερμητικός, κυβέρνησε με το Ευαγγέλιο στο ένα χέρι και το σπαθί στο άλλο. Κανείς δεν τον θυμόταν να ενδίδει, όπως οι περισσότεροι εραστές της εξουσίας, σε ηδονές και απολαύσεις, να υποκύπτει σε πειρασμούς.

Όμως εγώ είμαι καχύποπτος με τους ηγεμόνες που παρυσιάζονται σαν ιεροκήρυκες της απόλυτης ηθικής. Συνήθως κάτι ανομολόγητο κρύβουν... Και στην περίπτωση του Φωκά αυτό έγινε. Γιατί δεν άργησε να ενδώσει σε έναν πειρασμό. Μόνο έναν. Και αυτός ο πειρασμός αποδείχτηκε μοιραίος: μετά τη στέψη του παντρεύτηκε τη μητέρα των παιδιών και χήρα του Ρωμανού, τη Θεοφανώ, παρότι γνώριζε πολύ καλά τις τρομερές φήμες που συνόδευαν τη σαγηνευτική της ομορφιά.



Άννα. Ένα κοριτσάκι. Εκεί ακουμπά η μνήμη. Ένα κοριτσάκι με μακριά ξανθοκάστανα μαλλιά και δυο μεγάλα –μα τόσο μεγάλα!– πράσινα μάτια, που με κοίταξε με μια ήρεμη απορία όταν μπήκα στο διδασκαλείο για πρώτη φορά, φοβισμένος, κρατώντας τον πατέρα μου από το χέρι. Μπροστά μου, καθισμένοι σ' ένα μεγάλο τραπέζι από κοκκινωπό μάρμαρο που άστραφτε, ήταν οι δύο διάδοχοι του Θρόνου του Μεγάλου Κωνσταντίνου μαζί με την Άννα.

Υποκλίθηκα βαθιά και, παρόλο που είχαν λίγο πολύ την ηλικία μου, το δέος και οι αυστηρές προειδοποιήσεις του πατέρα μου να μην τολμήσω να τους απευθύνω τον λόγο μ' έκαναν να ζαρώσω σε μια γωνιά.

Σε όλο το μάθημα της ημέρας εκείνης προσπαθούσα με δυσκολία να συγκεντρωθώ στη διδασκαλία, κάτω από το αυστηρό βλέμμα του Αγίου Βασιλείου, του Ιωάννη του Χρυσοστόμου και του Γρηγορίου του Θεολόγου, που δέσποζαν σ' ένα τεράστιο ψηφιδωτό στον απέναντι τοίχο. Το βλέμμα μου όμως περιπλανιόταν πότε στη μεγάλη βιβλιοθήκη, γεμάτη βιβλία και χειρόγραφα στα ελληνικά και στα λατινικά, που απλωνόταν σε όλο τον τοίχο, και πότε στην άκρη του τραπεζιού, όπου έστεκε ένας εντυπωσιακός άβακας για την αριθμητική, με σφαιρίδια από όνυχα και αλάβαστρο. Χάζευα όμως και στη μέση του τραπεζιού τέσσερα μελανοδοχεία από βαθυγάλαζο χοντρό γυαλί, ασημένιες θήκες για καλάμια γραφής και κοφτερές ξύστρες, τακτικά βαλμένα το ένα πλάι στο άλλο. Στο βάθος της αίθουσας, έβλεπα τις δυο τρεις θεραπεαινίδες των παιδιών, που υπηρετούσαν την κάθε τους ανάγκη, να κάθονται υπομονετικά σε ξύλινα σκαμνιά, κατέχοντας τη δύσκολη τέχνη τού να παραμένεις αόρατος αλλά ταυτόχρονα διαθέσιμος μπροστά στους ισχυρούς.

Η Άννα σήκωνε κάθε τόσο το κεφάλι από την περιγαμηνή που είχε μπροστά της, όπου προσπαθούσε να γράφει τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου όσο πιο καλλιγραφικά μπορούσε, και με κοίταζε με τα μεγάλα της μάτια, μ' αυτή την κοριτσίστικη περιέργεια – ήταν, βέβαια, μικρή για να μπορεί να παρακολουθεί όλα όσα έλεγε ο πατέρας μου.

Και ύστερα από κάμποση ώρα, με τον φυσικότερο τρόπο του κόσμου, σηκώθηκε από το κάθισμά της, με πλησίασε και μου έτεινε το χέρι. Κοκκίνισα ολόκληρος, θυμάμαι, και χαμήλωσα τα μάτια, αλλά εκείνη δεν είχε σκοπό να περιμένει. Κοιτώντας με πάντα κατάματα, με τράβηξε απ' τον χιτώνα μου προς το τραπέζι. Ο πατέρας μου διέκοψε τη διδασκαλία και οδήγησε τη μικρή πριγκίπισσα πίσω στη θέση της. Εκείνη όμως σηκώθηκε πάλι, αμίλητη, έχοντας το βλέμμα προσηλωμένο σ' εμένα μ' ένα αδιόρατο πείσμα –ήταν άραγε παιδικό; δεν καταλάβαινα τότε–, ήρθε ξανά κοντά μου και κάθισε ήσυχα ήσυχα δίπλα μου, στη γωνιά.

Ο Βασίλειος, ένα ξανθό παιδί, λεπτό μα γεροδεμένο, σχεδόν δώδεκα χρονών τότε, γέλασε αυθόρμητα και δυνατά, και το γέλιο του, μεταδοτικό, πέρασε και στον Κωνσταντίνο, που πάντοτε αντέγραφε τον μεγάλο του αδελφό – με θαυμασμό, νόμιζες, πολύ. Κι άρχισαν να γελάνε και οι δύο, μέχρι που ο Βασίλειος παρακάλεσε τον πατέρα μου να επιτρέψει να καθίσουμε όλοι στο ίδιο τραπέζι και να παρακολουθήσουμε τη διδασκαλία μαζί. Ο πατέρας υποκλίθηκε ελαφρά και με το πάντα σοβαρό του ύφος δέχτηκε το αίτημα του νεαρού Αυτοκράτορα της ρωμιοσύνης.

Δεν θυμάμαι σχεδόν τίποτα από το μάθημα. Ήταν, θαυρώ, μια εισαγωγή στην ιστορία της ελληνικής γραμματείας μέσα από το κορυφαίο σημασίως έργο του Μεγάλου Βασιλείου, του επισκόπου Καισαρείας, που προτρέπει τους χριστιανούς στη μελέτη αυτής της γραμματείας. Θυμάμαι όμως ότι η τρομάρα μου μεγάλωσε από την ώρα που κάθισα στο τραπέζι εκείνο, το ογκώδες και βαρύτιμο, απέναντι σ'

έναν τεράστιο όγκο από περγαμηνές, δεμένες σε βιβλία ή προσεκτικά διπλωμένες σε ειδικές θήκες, πάνω σε ένα ξύλινο έπιπλο με χρυσά σκαλίσματα στις άκρες του. Και η μόνη μου παρηγοριά ήταν εκείνα τα μεγάλα πράσινα μάτια που κάθε τόσο με κοίταζαν με μια ήρεμη αφέλεια, μ' ένα ανεπιτήδευτα φιλικό ύφος, μ' ένα αδιόρατο χαμόγελο και με μια διάθεση να δραπετεύσουν από τη δυσνόητη και ατελείωτη παράδοση του μαθήματος από τον δάσκαλο, που σίγουρα την ημέρα εκείνη, όπως και κάθε μέρα αργότερα, απευθυνόταν στους συναυτοκράτορες και όχι στη μικρή τους αδελφή, μια και ακόμα δεν ήξερε καλά καλά να διαβάζει και να γράφει. Δεν μου είπε τίποτα εκείνη τη μέρα – ή, τουλάχιστον, δεν μπορώ να θυμηθώ κάτι.

Οι ώρες του μαθήματος πέρασαν σιωπηλά. Σιγά σιγά ηρέμησα και άρχισα να παρατηρώ με την άκρη του ματιού μου πως δεν ήταν μόνο η Άννα που ελάχιστα παρακολουθούσε τη διδασκαλία. Ο Κωνσταντίνος συχνά χάζευε δεξιά κι αριστερά· ακόμη και ο Βασίλειος, παρ' όλες τις προσπάθειές του, δεν φαινόταν και πολύ συγκεντρωμένος.

Όταν ήρθε η ώρα που τελειώσαμε, ένα νέυμα του πατέρα μου με μετέτρεψε και πάλι από μαθητή σε οδηγό του. Έτεινε το γερασμένο χέρι του, εγώ έσπευσα να το πιάσω, και φύγαμε, χωρίς βέβαια να τολμήσω να απευθύνω τον λόγο σε κανένα από τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας. Μόνο μια βιαστική ματιά έριξα στην Άννα, μια ματιά για να την ευχαριστήσω και να την αποχαιρετήσω, κι εκείνη μου χαμογέλασε.